

Oponentský posudek diplomové práce

Název práce: Etika Emmanuela Lévinase

Autor práce: Jakub Hušek

Obor studia: Filosofie

Posudek vypracoval: Lukáš Novák

Datum: 10. 5. 2019

Jádro předložené práce (kap. 3) spočívá v autorově pokusu vyložit hlavní pojmy a teze Lévinasovy filosofie (kap. 3). Tomu předchází dvoustránkový úvod, kapitola o inspiračních zdrojích Lévinasova myšlení (židovství, Husserl a Heidegger – kap. 1) a kapitola o dialogickém personalismu, k němuž Lévinas bývá někdy řazen (kap.2); a nakonec obligátní závěr.

Autor v úvodu kritizuje povrchnost, s níž bývá Lévinas běžně představován, v souvislosti s jeho statutem „módní ikony“. Sám má tedy zjevně ambice takové povrchnosti se vyhnout a proniknout do „hloubi Lévinasova myšlení“. Bohužel musím říci, že tuto ambici pokládám za v zásadě nenaplněnou.

(I) V kapitole 3, kterou pokládám za nejzdařilejší část práce, se autorovi podařilo podat parafrázi Lévinasových myšlenek. Autor se však nedokázal vymanit z Lévinasova konceptuálního a verbálního idiolektu, z pohlcenosti Lévinasovým vlastním pohledem, způsobem kladení otázek a přístupu k filosofii vůbec, tak, aby mohlo být Lévinasovo myšlení z *odstupu kriticky prozkoumáno*, a nikoliv jen více či méně zdařile *zreprodukováno*. Absence *odstupu* je hlavním a zásadním nedostatkem práce. Autor si sice průběžně klade různé otázky a nastoluje problémy, což vyvolává vnějškový dojem kritického a analytického postupu; ovšem při bližším pohledu jsou i tyto otázky pouhým zopakováním Lévinasových vlastních myšlenkových schémat, takže položení otázky nevede k vysvětlení nějakého problému obsaženého v Lévinasově filosofii způsobem, který by byl na jeho filosofii nezávislý a obecně srozumitelný, nýbrž je pouhou příležitostí k tomu, uvést na scénu další z prvků Lévinasova myšlení. To, co v práci silně postrádám, jsou

- výklady Lévinasových idiosynkratických termínů a konceptů obecně srozumitelným způsobem, tj. bez použití Lévinasova žargonu;
- otázky po *zdůvodněnosti* a *oprávněnosti* Lévinasových tezí; a v neposlední řadě,
- otázky po jejich *pravdivosti*.

Jinými slovy: v pasážích, kde by měl autor *vykládat, analyzovat, kriticky zkoumat a prověřovat*, podle vzoru Lévinase (a jeho interpretů a epigonů) spíše jen *káže*: tj. sděluje, jak se věci mají, jeho persona splývá s personou vykládaného autora, takže většinu času nelze rozlišit, zda autor mluví za sebe či za něj, a *prakticky vůbec neargumentuje, nezdůvodňuje*. (Dokázal by autor v celé své diplomové práci ukázat na jeden jediný vlastní argument – tj. netriviální postup od nějakých předpokladů k nějakému závěru? To není řečnická otázka – opravdu by mě zajímalo, zda se autor domnívá, že někde nějaký argument prezentuje.)

Tato absence *odstupu* nejen od Lévinase samotného, ale i od jeho interpretů, působí až křiklavým dojmem v případě, kdy autor takto bez mrknutí oka přejímá navýsost problematické teze, jako např. (str. 25): „Tradiční metafyzické koncepce měly tendenci odstraňovat jakoukoliv rozmanitost“. Koho zde autor (či Lévinas?) míní? Snad Platóna? Aristotela? Plótína? Prokla? Avicennu? Tomáše? Scota? Suáreze? Descarta?

Leibnize? Ani jeden z těchto autorů rozhodně neměl „tendenci odstraňovat jakoukoli rozmanitost“, ani jeden nevnímal „jiné a mnohé jako nežádoucí“. A to je pouze jediný příklad – podobnými *sweeping claims*, které nelze označit jinak než jako ideologické, se práce jen hemží: autor např. přejímá Horynovu tezi hlásající, že „západní myšlení je destrukcí transcendence“. Jako učitel dějin filosofie propadám beznaději, když něco takového bez stopy kritického odstupu čtu od absolventa magisterského studia... Dále autor přebírá tezi Tatranského, že „základní principy židovského náboženství jsou převládající filosofické tradice vycházející z řeckého myšlení cizí“. Nejsou snad základní principy židovského náboženství z velké části shodné s těmi křesťanskými? A není snad převládající západní filosofická tradice skrzskrz křesťanská, minimálně ve stejné míře jako „řecká“? A je přesvědčení o „napětí“ mezi „řeckým“ a „hebrejským“ myšlením opravdu něčím, co je vlastní Lévinasovi, anebo je to pouze dnes módní klíšé, které opakuje Tatranský a po něm Hušek, čímž se Lévinasovi podsouvá řešení (pseudo)problému, který on sám ve skutečnosti jako takto postavený neřešil? Protože nejsem odborník na Lévinase, netroufám si posoudit, zda se v podobných případech jedná opravdu o věrnou reprodukci Lévinase, anebo zda jej trivializuje, ideologizuje či překrucuje až autor (či interpreti, o které se převážně opírá). Obojí však vnímám jako problém – buď se autor dopouští dezinterpretace, anebo zcela nekriticky jako hluboké a relevantní filosofické myšlenky prezentuje ideologický útok na strašáky do zelí.

Za nejhorší důsledek této pohlcenosti zkoumaným autorem pokládám skutečnost, že v práci nenalezneme žádné srozumitelné vysvětlení Lévinasovy klíčové filosofické teze o etice jako *první filosofii* a o založení metafyziky na etice. Zůstává zcela nejasné, nejen o jaké důvody Lévinas tuto svoji tezi opírá (jsou-li jaké), ale též co tato teze vlastně znamená. Chce Lévinas tvrdit, že na etickém poznání závisí každé jiné poznání – např. poznání jsoucna jako jsoucna? Co vlastně přesně míní metafyzikou? Není to nakonec něco úplně jiného, než klasická filosofická tradice, takže nejde ani tak o „obrat v metafyzice“, jako spíš o „jeden o voze, druhý o koze“? A navíc: neopírá sám Lévinas své normativní (etické) teze o teze faktuální (metafyzické) – např. není příkaz „nezabiješ“ podle Lévinase zakotven v ontologické struktuře vztahu mezi Já a Druhý, v konceptu „tváře“ atd.? *Toto* jsou otázky, které míří „do hloubky“ Lévinasova myšlení – tj. k jeho věcným důvodům a předpokladům; v předložené práci bychom však tento typ kritické analýzy hledali marně.

(II) Za ještě problematičtější, než je jádro práce, pokládám to, co je obklopuje. Pokud jde o úvodní výklad o Husserlovi a Heideggerovi v kap. 1, ten obsahuje vážné nepřesnosti a nejasnosti; věty, které mají něco vysvětlit, často věc spíše zatemňují.

Příklady:

- O Husserlových „čistých podstatách“ autor říká, že jsou „pouhým konstruktem v duchu platónského idealismu, neboť [...] postrádají existenci“. Co autor míní „platónským idealismem“? Jsou podle něj Platónovy ideje pouhé konstrukty postrádající existenci? A je vskutku správné hovořit o Husserlových „čistých podstatách“ jako o „pouhých konstruktech“? (autor dává slovo „pouhé“ do uvozovek, je však obtížné, vzhledem k takto zmatečnému kontextu, dovtípit se, co tyto uvozovky vlastně naznačují).
- Husserlův termín „epoché“ autor vykládá jako „uzávorkování předmětu myšlení od nežádoucích vlivů“, přičemž mezi tyto „vlivy“ autor počítá především „existenci smýšlejícího“ (zatímco u Husserla jde zejména o uzavorkování existence dotyčného předmětu)
- Výklad o klíčových Heideggerových pojmech „Sein“, „Dasein“, „existence“ je naprosto zmatečný. „Sein“ prý představuje „kritizovaný pohled na bytí“ (zatímco ve skutečnosti jde o neutrální pojem, protějšek pojmu „jsoucna“ a to, na co Heidegger obrací pozornost, když kritizuje „zapomenutost na bytí“ v dosavadní filosofii); „Dasein“ prý je „bytí v pravém slova smyslu“ (zatímco u Heideggera je Dasein

typem *jsoucna* – totiž takové jsoucno, jemuž v jeho bytí o toto bytí samo jde – člověka); bytí prý „je vždy bytí člověka“ (zatímco Heidegger uznává i bytí nepobytového jsoucna), atd.

Kapitola o dialogickém personalismu je také problematická. Autor věnuje mnoho prostoru dějinám pojmu osoby, které jsou však velmi povrchní a je otázka, zda se jedná ve všech případech o tentýž pojem. Autor definuje osobu jako „autonomní bytost v celistvosti, se všemi svými vlastnostmi“. Tato definice však vyvolává mnohé otázky. Předně není jasné, zda ji autor připisuje dialogickým personalistům, zda je jeho vlastní, nebo zda ji pokládá za univzálně přijímanou – všechny možnosti jsou problematické. Dále – co vlastně znamená? Co autor např. míní onou „autonomií“? Zdá se, že v práci tento termín používá dosti inflačně a bez jasně vymezeného významu. A co vše se vejde pod termín „bytost“? Lidé? Zvířata? Andělé? Co tedy vlastně v posledku odlišuje osobu od neosoby? A do třetice: proč „se všemi svými vlastnostmi“? Znamená to, že když např. o Václavu Klausovi uvažujeme, aniž bereme v úvahu jeho vlastnost „mající přesně x vlasů“, už o něm neuvažujeme jako o osobě? Nebo znamená to, že když se jedna jediná vlastnost nějaké osoby změní, už to není tatáž osoba? Zdá se zkrátka, že autor (zde i jinde) píše fráze, za kterými není žádný konkrétní, natož pak do nějakých důsledků promyšlený myšlenkový obsah. Ke zmíněným chybám: řecky „osoba“ je „prosópon“, ne „proposón“; latinsky „substance“ je „substantia“, ne „substantio“. A dále: o co opírá autor své tvrzení, že Starý zákon chápe osobu jako „středobod vlastní existence, autonomní bytost“? Který hebrejský termín podle autora vyjadřuje pojem „osoby“? A kde se ve Starém zákoně vyskytují pojmy „středobod“, „existence“, „autonomní“? A co tento poslední termín vůbec znamená? Dále: autor tvrdí, že Descartes definuje osobu jako „čisté vědomí sebe samého“ (kde to Descartes činí?) – a přitom ponechává stranou klíčový novověký příspěvek do diskuse o povaze osoby, totiž Lockovo pojednání o povaze osobní identity.

Za velmi frázovitý a povrchní pokládám i výklad o „dialogu“ jako definující známce dialogického personalismu – zde ovšem vzniká podezření, zda na vině nejsou i sami dialogičtí personalisté, od nichž autor příslušné fráze a žargon přejímá. Autor např. uvádí Vránovu definici vztahu: „sociální setkání, které se rozvine do vztahu vzájemného osobního poznání“. Již zde je patrné, že taková definice zahrnuje jen velmi úzký výsek toho, co se běžně pokládá za vztahy (co např. vztah „být větší než“, „být politickým protivníkem“, „být praprastrýcem“, „být zaměstnancem“ apod.); ovšem v následujícím výkladu je pojem „vztahu“ tak obsahově nafouknut („je důležitá naprostá vzájemná důvěra“, „maximální plnost vzájemného poznání“ atd.), že si čtenář klade otázku, zda se vůbec něco takového reálně vyskytuje (až na naprosté výjimky). Zároveň ale autor opakuje bombastické (leč vágní) teze dialogických personalistů o klíčové roli takto pojatého vztahu: „druhá osoba je *primum cognitum*“, „nestaneme se sami sebou bez vztahu k druhému“, „osobní setkání nám pomáhá při veškerém dalším poznání“ atd. Síla předkládaných tezí tu ostře kontrastuje s absencí jejich hlubšího zdůvodnění a vysvětlením používaných pojmů, a ačkoliv autor pouze referuje pozici dialogického personalismu, jeho odstup od referované pozice je neznatelný. Na závěr výkladu poté autor ztotožňuje pojem dialogu s pojmem vztahu – a tu si čtenář klade otázku, proč se tedy pro tentýž pojem užívají dva různé výrazy?

Hlavní problém s kapitolou o dialogickém personalismu však spočívá v tom, že není jasné, proč se v práci vůbec vyskytuje: zdá se, že jedinou záminkou je skutečnost, že Lévinas bývá mezi dialogické personalisty řazen. To je ovšem zcela nedostatečné zdůvodnění – neboť pokud není jasné, do jaké míry obecné rysy dialogického personalismu charakterizují též Lévinase a do jaké nikoliv, nejen že tato kapitola nijak nepřispívá k pochopení Lévinasova myšlení, ale může být – a fakticky je – i těžce zavádějící, tím, že bez varování a patřičného explicitního porovnání prezentuje nauky, které Lévinas nezastával, nebo dokonce zastával opačné. Jedním z nejkřiklavějších příkladů toho je rozpor mezi tezí o potřebnosti „maximálního

vzájemného poznání“ připisovanou dialogickému personalismu (str. 23–24), a tezi opačnou připisovanou Lévinasovi: „Druhý je nám cizím (pro nás jiným) a metafyzický vztah není poznáváním, protože úplným poznáním se druhého svým způsobem zmocňujeme a v celistvosti ho obsáhneme. To by se ve vztahu stát nemělo.“ (str. 33–34).

Bylo by samozřejmě zajímavé a legitimní, kdyby si autor položil otázku, do jaké míry Lévinas je či není dialogickým personalistou, a pokusil se identifikovat příslušné shody a rozdíly – a ještě zajímavější by bylo, kdyby se autor pokusil zhodnotit *argumenty*, které každá ze stran má pro svoji pozici. Ale opět: nic takového v práci nenalezneme. V důsledku toho působí kap. 2 jako neústrojný přílepek; a vkrádá se podezření, zda ji autor do práce nezahrnul jen kvůli dodržení minimálního rozsahu.

Podle *Metodické příručky* je totiž minimální rozsah vlastního textu diplomové práce 70 normostran, což je v případě předložené práce *těsně dodrženo* (počítá-li se normostrana podle metodiky *Příručky* jako 1500 znaků bez mezer; pokud bychom ji chápali standardně jako 1800 znaků včetně mezer, necelé dvě strany by chyběly).

Práce tedy balancuje na hraně minimálního rozsahu, a přitom – zejména mimo svoji hlavní část, tj. kap. 3 – jeví mnohé známky zbytečného natahování či „mlácení prázdné slámy“. Vedle kap. 2 je to zejména závěr práce, který nepřináší prakticky nic nového a jen znovu opakuje, co již autor v jednotlivých kapitolách řekl – teprve v úplně posledním ostavečku se autor pokouší o jakousi velmi stručnou syntézu. Ale i v úvodních pasážích nalezneme často zcela zbytečné věty – např. hned tu první: „Již samotný název diplomové práce (Etika Emmanuela Lévinase) zcela jasně a neskrytě předesílá to, o čem bude v následujících řádcích řeč, co bude jejím primárním předmětem.“

Celkem vzato, zdá se mi, že předložená práce není žádným přínosem k poznání a zhodnocení Lévinasova myšlení; nejde v zásadě o nic víc než o opět další parafrázi Lévinasových myšlenek, hojně vyspravenou parafrázemi a interpretacemi již existujícími. Jako malý znalec Lévinase si netroufám soudit, do jaké míry je tato parafráze/kompilace v konkrétních bodech výstižná. To však ani nepokládám pro otázku hodnocení práce za zvlášť podstatné, neboť za hlavní problém pokládám samotný fakt, že se z větší části o nic víc než o parafrázi/kompilaci nejedná – jak lze ilustrovat např. faktem, že v celé práci se autor ani jednou nijak nevymezí vůči existující sekundární literatuře, ani jednou nedá najevo, že oproti dosavadnímu poznání přináší něco nového (jak by také mohl, když metodou jeho práce s literaturou je výpisek či výtah přímo zabudovaný do vlastního výkladu, nikoliv diskuse, hodnocení, porovnání s jinými zdroji atd.). Mimoto, autor pracuje téměř výlučně s literaturou dostupnou v češtině; vzniká tudíž oprávněná otázka, zda se vůbec pohybuje na úrovni současného poznání (srov. např. objem literatury uvedený u hesla Lévinas ve *Stanford Encyclopedia of Philosophy*).

Z uvedených důvodů navrhuji práci hodnotit stupněm *dobře*.

Lukáš Novák